

Н. Б. Грицай

Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ У МЕТОДИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ

У статті досліджується застосування контекстного навчання у процесі методичної підготовки майбутніх учителів біології. Розкрито сутність контекстного навчання, переваги його використання порівняно з традиційною підготовкою, визначено форми і методи реалізації контекстного навчання у процесі методичної підготовки майбутніх педагогів.

Ключові слова: контекстне навчання, професійний контекст, методика навчання біології, професійна підготовка, методична підготовка, суб'єктний досвід, квазіпрофесійна діяльність, методи активного навчання.

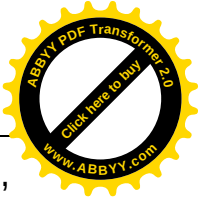
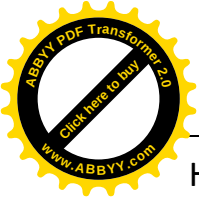
Постановка проблеми. Сучасна система освіти України потребує підготовки педагогів високого класу, які б змогли працювати в ринкових умовах, виховувати конкурентоспроможних фахівців та свідомих громадян своєї держави. Виконання такого завдання вимагає перегляду змісту, форм та методів підготовки майбутніх учителів.

Традиційно про якість професійної підготовки доходять висновку на основі наявної у студентів суми знань та вмінь, які безпосередньо стосуються педагогічної діяльності. Проте дуже часто буває так, що такі знання та вміння необхідні лише під час складання заліків та іспитів, а в подальшій професійній діяльності вони не будуть застосовуватись. Ця парадоксальна ситуація вимагає зміни підходу до професійної підготовки, зокрема до її методичної складової. У вищому навчальному закладі потрібно давати студентам такі знання, що знадобляться їм безпосередньо в педагогічній діяльності.

З огляду на це, виникла необхідність вдосконалення традиційної методичної підготовки майбутніх педагогів шляхом посилення практичної спрямованості навчання, збагачення змісту професійно орієнтованими завданнями, підвищення рівня самостійності студентів, розвитку їхніх творчих здібностей під час виконання індивідуальних науково-дослідних завдань, формування методичної компетентності, індивідуального методичного стилю майбутнього педагога.

На наш погляд, таким вимогам відповідає технологія контекстного навчання, розроблена російським ученим А. Вербицьким. Науковець стверджує, що контекстний підхід до навчання забезпечує об'єднання теоретичної та практичної підготовки майбутніх учителів, органічний зв'язок отриманих знань із майбутньою професійною діяльністю [4].

Аналіз актуальних досліджень. Сутність контекстного підходу у професійній підготовці майбутніх фахівців досліджували А. Вербицький,

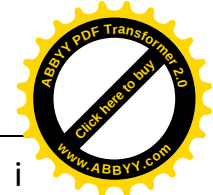
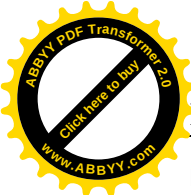

Н. Бакшаєва, М. Боброва, Н. Борисова, В. Далінгер, Т. Дубовицька, В. Желанова, А. Картежнікова, В. Кругліков, Н. Лаврентьева, О. Ларіонова, М. Макарченко, Л. Машкіна, М. Машченко, О. Попова, Н. Пророк, В. Теніщева, О. Тумашева, М. Тиріна, Ж. Холодов, М. Шубик та ін. Питанням методичної підготовки майбутніх учителів біології у вищих навчальних закладах присвячено праці Т. Буяло, В. Вербицького, Г. Жирської, О. Іванців, Н. Міщук, І. Мороза, А. Степанюк, Я. Фруктової, О. Цуруль та ін. Проте в науковій літературі недостатньо відображено теоретичні засади використання контекстного навчання у процесі методичної підготовки майбутніх учителів біології.

Мета статті – розкрити особливості використання контекстного навчання у процесі методичної підготовки майбутніх учителів біології.

Виклад основного матеріалу. Характерною рисою традиційної методичної підготовки майбутнього вчителя біології є її спрямованість на вивчення й аналіз педагогічного досвіду, ознайомлення з основними формами, методами і засобами навчання, які застосовуються в шкільній практиці. Студентам важливо чітко запам'ятати всі типи й види уроку, етапи його проведення, класифікацію методів навчання (за джерелом знань, за характером пізнавальної діяльності, за логікою пізнання та ін.), структуру шкільної програми та підручників з біології і т. д. Не випадково таку організацію навчання професор А. Вербицький назвав «школою пам'яті», звернену в минуле. Водночас за таких умов майбутня професійна діяльність (майбутнє) постає як абстрактна перспектива застосування знань після закінчення вищого навчального закладу. Діяльність студентів під час традиційного навчання не слугує зв'язуючою ланкою між минулим, теперішнім і майбутнім. Виконуючи певні методичні завдання, майбутні вчителі знову ж таки звертаються до інформації, вміщеної у підручниках і посібниках, до минулого педагогічного досвіду. Це зумовлює відсутність у багатьох майбутніх педагогів особистісного смислу засвоєння знань, формальний характер останніх. А. Вербицький підкреслює: «Парадоксально, але факт: знання, які покликані освітлювати людині шлях, ніби позбавляють її можливості практичної дії» [3, 33].

Необхідність вирішення зазначених труднощів зумовила розробку теорії і технологій контекстного навчання, що передбачає перехід від навчальної та навчально-наукової діяльності до професійної. Автором теорії контекстного навчання є доктор педагогічних наук, професор Андрій Олександрович Вербицький. Учений називав контекстним таке навчання, в якому «на мові наук і за допомогою всієї системи форм, методів і засобів

навчання (традиційних та нових) послідовно моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності студентів» [3, 53].

Дослідник зазначає, що, на відміну від традиційного навчання, зміст якого є дидактично модифікованим (спрощеним) матеріалом відповідних наукових дисциплін, у контекстному навчанні до нього додається й інше джерело – майбутня професійна діяльність. Вона представлена у вигляді моделі діяльності фахівця: опису системи його основних професійних функцій, проблем і завдань.

Визначальним є не передавання інформації, а розвиток з опорою на неї умінь студентів компетентно виконувати ці функції, вирішувати проблеми та завдання, оволодіти цілісною професійною діяльністю. Створено умови для розвитку діяльності від минулого через сьогодення до майбутнього, від навчання до праці. Майбутній педагог усвідомлює, що було («усталені» зразки теорії і практики), що є (виконувана ним пізнавальна діяльність) і що буде (модельовані ситуації професійної діяльності). Все це мотивує пізнавальну діяльність студентів, навчальна інформація і сам процес учіння набувають особистісний смисл, інформація перетворюється в особисте знання майбутнього фахівця [3, 45].

Провідна ідея контекстного навчання, на думку А. Вербицького, полягає в тому, що засвоєння теоретичних знань повинно накладатися на «канву» майбутньої професії. Основною одиницею роботи в контекстному навчанні стає не «порція інформації», а ситуація у всій своїй предметній та соціальній невизначеності і суперечливості [2–6]. Наприклад, під час лабораторних занять з навчальної дисципліни «Методика навчання біології» («Теорія і методика навчання біології») подано конкретні життєві ситуації, котрі виникали у професійній діяльності окремих учителів біології чи студентів під час проходження педагогічної практики в загальноосвітніх навчальних закладах.

Результати наукового пошуку дали змогу стверджувати, що теорія контекстного навчання має всі підстави стати узагальнювальною платформою різноманітних методик активізації навчання студентів через наближення їх до майбутньої професійної діяльності. Засобами активної діяльності відбувається присвоєння соціального досвіду, розвиток психічних функцій та здібностей майбутнього фахівця, систем його взаємин з об'єктивним світом, іншими людьми і самим собою.

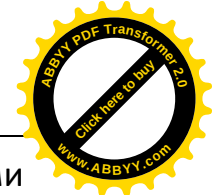
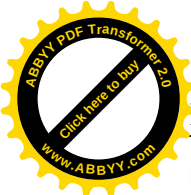
У професійному контексті вчителя біології, з одного боку, відображається суспільний досвід навчання біології, а з іншого, – індивідуальний суб'єктний досвід педагога (уявлення, поняття, операції, прийоми, правила виконання дій, особистісні смисли, установки,

стереотипи [9]). Професійний контекст майбутнього вчителя біології і професійний контекст досвідченого вчителя біології відрізняються і рівнем осмислення контекстів професійної спрямованості, і різноманітністю джерел його поповнення та структурування. Професійний контекст учителя біології поповняється і через практичний власний та чужий досвід, а професійний контекст майбутнього вчителя біології, передусім, формується на основі особистісно значущих знань і вмінь, виражених у власному суб'єктному досвіді. Отже, професійний контекст майбутнього вчителя – це сукупність особистісно значущих контекстів професійної спрямованості, виражених у суб'єктному досвіді у вигляді цілісних образів методичних об'єктів [7]. Погоджуємося з М. Макарченком в тому, що цілісний образ методичного об'єкта формується у студента, коли він осмислить його з усіх можливих позицій: позиції вчителя (він створює конкретний методичний об'єкт на папері і в дії), позиції студента, який навчається (він вивчає методику навчання біології і має обґрунтувати всі деталі розробленого ним методичного об'єкта) і позиції учня (на нього впливають методичні об'єкти, розроблені товаришами) [7].

За умов упровадження контекстного навчання в методичній освіті майбутніх учителів біології пріоритет надається практичній підготовці, спостерігається активне залучення студентів до професійно орієнтованого навчального процесу з методики навчання біології, збагачення професійного (суб'єктного) досвіду майбутніх педагогів, усвідомлення «себе в професії» та прискорена адаптація молодих фахівців до професійної діяльності вчителя біології. Методична підготовка студентів спрямована на створення цілісного образу освітнього процесу навчання біології.

Відповідно до концепції контекстного навчання А. Вербицького визначено три форми діяльності майбутнього вчителя: навчальна діяльність академічного типу (інформаційна лекція), квазіпрофесійна діяльність (ділова гра) та навчально-професійна діяльність (написання кваліфікаційної роботи, виробнича педагогічна практика). Проміжними можуть бути будь-які форми, що забезпечують поетапну трансформацію однієї базової форми діяльності студентів в іншу: проблемні лекції, семінари-дискусії, групові практичні заняття, аналіз конкретних ситуацій, різноманітні тренінги, спецкурси, спецсемінари та ін. [3, 49].

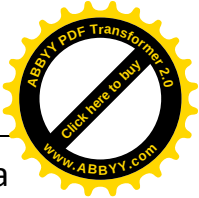
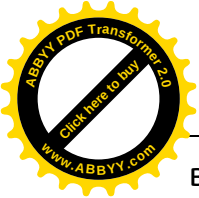
Учений вказує, що безпосереднє спілкування за умов контекстного навчання відбувається в таких всезагальних формах: а) парній – «один вчить одного», б) груповій – «один вчить усіх»; в) спільній чи колективній, яка здійснюється як діалогічне спілкування і взаємодія членів групи, спільне прийняття рішень («кожен вчить кожного»). Опосередковане спілкування

відбувається у формі індивідуальної роботи студента з інтерактивними друкованими матеріалами, комп'ютерними програмами, інтернет-матеріалами тощо. А. Вербицький переконує, що ці загальні форми можуть отримати свою визначеність у комплексах конкретних форм: консультація викладачем студента (парна форма), інформаційна лекція (групова), ділова гра (колективна), підготовка дипломної роботи (індивідуальна форма) і т.п. Провідними в контекстному навчанні є спільні, колективні форми організації спілкування суб'єктів освітнього процесу [3, 82–83].

В межах квазіпрофесійної діяльності можна створювати образи основних видів методичної діяльності за умови інтеграції методичних і біологічних знань та вмінь в особистісні смисли майбутніх учителів біології. Для цього необхідно підібрати адекватні форми і методи навчання. А. Вербицький у посібнику «Педагогічні технології контекстного навчання» виокремив дві найвагоміші форми контекстного навчання: ділова гра та лекція (проблемна лекція, лекція удвох, лекція-візуалізація, лекція із заздалегідь запланованими помилками, прес-конференція) [6]. Такий вид лекції, як лекція удвох, було запропоновано Н. Борисовою. На наш погляд, цікавою є методика вибору і системного застосування форм і методів контекстного навчання, розроблена згаданою дослідницею. Н. Борисова обґрунтовує доцільність вибору форм і методів навчання контекстного типу на основі кваліфікаційної характеристики фахівця, навчально-тематичного плану і класифікації методів і форм активного навчання. При цьому перші два визначають цілі, зміст навчання і рівень вимог до учня, а критерії класифікації методів і форм активного навчання слугують орієнтиром під час вибору конкретних форм і методів навчання [1].

Отже, викладач, який забезпечує засвоєння знань з методики навчання біології, має бути ознайомлений з новітніми освітніми технологіями і використовувати під час занять різноманітні методи активізації навчально-пізнавальної діяльності (методи активного навчання, активні методи), як-от: проблемне навчання, ігрові технології, тренінги, кейс-метод, портфоліо, метод проектів та ін. Ці методи не лише значно впливають на творчий та інтелектуальний потенціал студентів, але й дають можливість розв'язання практичних завдань, актуальних проблем. Традиційні форми організації навчальної діяльності (лекція та семінар) можуть мати в собі різні способи активного навчання. Цьому сприяють контекстно-професійні лекції, оскільки технологія проектування і читання такої лекції відображає логіку появи проблемних ситуацій у сфері майбутньої професійної діяльності педагога та застосування для їхнього

вирішення найбільш ефективних методів чи технологій, які ґрунтуються на досвіді фахівців і наукових розробках [8, 211–212].

Висновки. Результати наукового дослідження дали підстави встановити, що важливе значення у вдосконаленні методичної підготовки майбутніх учителів біології має запровадження контекстного навчання. Таке навчання передбачає поступовий перехід студентів від навчальної діяльності до професійної з відповідною зміною потреб і мотивів, завдань і вчинків.

Побудова процесу підготовки майбутніх учителів біології на базі технології контекстного навчання допоможе максимально наблизити зміст і процес навчальної діяльності студентів до їхньої майбутньої професії, сприятиме кращому виявленню у них педагогічних здібностей, формуванню методичної компетентності, індивідуального методичного стилю, забезпечить більш досконалу адаптацію до педагогічної діяльності в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробленні системи методичної підготовки майбутніх вчителів біології з урахуванням контекстного підходу; оновленні змісту, форм і методів викладання дисципліни «Методика навчання біології» та ін.

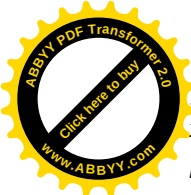
ЛІТЕРАТУРА

1. Борисова Н. В. Педагогические особенности создания и внедрения системы активных методов обучения в институте повышения квалификации : дисс. ... канд. пед. наук / Н. В. Борисова. – М., 1987. – 232 с.
2. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А. А. Вербицкий. – М. : Высшая школа, 1991. – 204 с.
3. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения / А. А. Вербицкий. – М. : ИЦ ПКПС. – 2004. – 84 с.
4. Вербицкий А. А. Контекстное обучение: теория и технологии / А. А. Вербицкий // Новые методы и средства обучения. – 2009. – № 2. – С. 51–54.
5. Вербицкий А. А. Концепция знаково-контекстного обучения в ВУЗе / А. А. Вербицкий // Вопросы психологии. – 1987. – № 5. – С. 32–40.
6. Вербицкий А. А. Педагогические технологии контекстного обучения : научно-методическое пособие / А. А. Вербицкий. – М. : РИЦ МГГУ им. М. А. Шолохова, 2010. – 55 с.
7. Макаrenchенко М. Г. Модель контекстного обучения будущих учителей математики в процессе их методической подготовки : автореф. дисс. на соиск. учен. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания» / М. Г. Макаrenchенко. – СПб., 2009. – 40 с.
8. Современные образовательные технологии : учеб. пособ. / под ред. Н. В. Бордовской. – М. : Кронус, 2010. – 432 с.
9. Якиманская И. С. Предмет анализа – субъектный опыт / И. С. Якиманская, И. К. Рыжухина // Директор школы. – 1999. – № 8. – С. 53–60.

РЕЗЮМЕ

Н. Б. Грицай. Использование технологии контекстного обучения в методической подготовке будущих учителей биологии.

В статье исследуется применение контекстного обучения в процессе методической подготовки будущих учителей биологии. Раскрыта сущность контекстного обучения, преимущества его использования по сравнению с

традиционной подготовкой, определены формы и методы реализации контекстного обучения в процессе методической подготовки будущих педагогов.

Ключевые слова: *контекстное обучение, профессиональный контекст, методика обучения биологии, профессиональная подготовка, методическая подготовка, субъектный опыт, квазипрофессиональная деятельность, методы активного обучения.*

SUMMARY

N. Grytsai. The use of the technology contextual education during the methodological training of future teachers of biology.

This article deals with the contextual education during the methodological training of future teachers of Biology. It was discovered the main idea of the contextual education, the advantages of this method and the ways of its realization in the methodological training of future teachers.

Key words: *contextual education, professional context, professional training, methodological training, subjective experience, kvaziprofessional activity, methods of active education.*

УДК 37(477.85)(092)

М. І. Жук

Педагогічний коледж Чернівецького
національного університету ім. Ю. Федьковича

ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

У статті розглядається суть та специфіка професійної діяльності вчителя. Подається змістова характеристика основних компонентів професійно-педагогічної діяльності.

Ключові слова: *професійна діяльність, професія, педагогічна діяльність, види (компоненти) діяльності вчителя: діагностична; орієнтаційно-прогностична; конструктивно-проектувальна; організаторська; інформаційно-пояснювальна; комунікаційно-стимуляційна; аналітико-оцінна; дослідницько-творча.*

Постановка проблеми. Розкрити суть та специфіку професійної діяльності вчителя. Розглянути змістову характеристику основних компонентів професійно-педагогічної діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. У сучасних умовах державотворення в Україні зростає роль гуманістичного виховання підростаючого покоління. У Законі України «Про освіту» метою освіти визначено всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу. Велика роль у цьому процесі належить вчителю, адже школа й учителі повинні формувати особистість відповідно до вимог сьогодення [3, 84].

Педагогічна діяльність у суспільній ієрархії професій за складністю та відповідальністю виконуваної роботи належить до найбільш значущих. Суспільство покладає значні надії на виховну місію педагога, який має сформувати в молодого покоління культурно-ціннісні координати суспільно